

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ», ЩО ВИКОНУВАЛОСЯ В ІНСТИТУТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ 2018-2020 РОКІВ

Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 17 лютого 2022 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4135>

ЛИТОВЧЕНКО

Світлана Віталіївна

доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник, завідувач
відділу освіти дітей
з порушеннями слуху
Інституту спеціальної
педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У доповіді представлено результати дослідження «Теоретико-методичні засади навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти», яке виконували вчені відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України впродовж 2018-2020 рр. Основні результати полягають у теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці змісту й нових технологій навчання дітей з порушеннями слуху, зокрема: педагогічних стратегій, що забезпечують більшу індивідуалізацію освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху; комплексу технологій, які враховують специфіку особливих освітніх потреб учнів, а також соціальні детермінанти, що забезпечують продуктивну взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу; деталізації організаційних аспектів диференційованого викладання, задоволення особливих освітніх потреб дітей з порушеннями слуху; специфіки реалізації командного підходу і технологій співпраці; дієвих інструментів оцінювання учнів з порушеннями слуху, що сприяють індивідуальному прогресу та плануванню; стратегій корекційно-розвивального впливу на слухомовленнєвий розвиток дітей з порушеннями слуху. За звітний період відповідно до тематичного плану підготовлено та впроваджено приблизно 20 наукових праць (12-ти надано гриф МОН України), серед них: колективна монографія; 10 навчально-методичних посібників, у тому числі комплект (посібник-програма) для системи закладів післядипломної педагогічної освіти; комплект програм з корекційно-розвивальної роботи; серія методичних рекомендацій.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; діти з порушеннями слуху; технології навчання дітей з порушеннями слуху; корекційно-розвивальний супровід; Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Нині Україна, що розвивається суголосно із світовою та європейською спільнотою, долучається до глобальних цивілізаційних процесів, вибудовує суспільні відносини на основі демократичних цінностей, що сприяє утвердженню філософії толерантності та рівності.

Підтвердженням означених тенденцій в галузі освіти є оновлення законодавчої і нормативно-правової бази, розроблення концептуальних положень подальшої оптимізації та розвитку національної

системи освіти (Кремень, 2021). Зокрема в концепції «Нова українська школа» основним лейтмотивом є здійснення процесу навчання на основі принципів гуманістичної педагогіки та психології, що ґрунтується на соціальних (дитиноцентричних) положеннях, соціокультурному, особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах.

У контексті освітніх реформ в Україні чільне місце посідає стратегія розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами, яка передбачає забезпечення доступності до якісної освіти на всіх рівнях, дотримання міжнародних та конституційних принципів у сфері освіти й соціального захисту; розширення мережі закладів освіти та гарантування батькам права вибору освітнього маршруту для своєї дитини; поширення підтримувального навчання як концептуального підходу, що реалізується у процесі застосування новітніх технологій викладання та супроводу (Засенко & Прохоренко, 2020; Прохоренко, 2019; Прохоренко & Орлов, 2021).

Зазначені інновації та об'єктивні зміни в освіті, важливість обґрунтування, розроблення та впровадження змісту й нових технологій навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями слуху, що спираються на сучасні підходи в освіті та враховують важливі соціокультурні й освітні новації, обумовили вибір теми дослідження: «Теоретико-методичні засади навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти».

Дослідження виконувалося упродовж 2018-2020 рр. за напрямом 12. «Освіта дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивне навчання» (проблема дослідження «Теоретико-методологічні основи психолого-педагогічного та реабілітаційного супроводу осіб з особливими освітніми потребами»). Державний реєстраційний номер 0118U003346, дослідження фундаментальне. Науковий керівник — С.В. Литовченко, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити зміст і нові технології навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями слуху.

Реалізація мети дослідження відбувалася шляхом розв'язання таких основних завдань:

1. Аналіз сучасних теоретичних підходів до створення освітнього середовища для дітей з

порушеннями слуху в дошкільній та початковій ланках освіти в контексті педагогічних інновацій.

2. Наукове обґрунтування та розроблення теоретико-методичних основ впровадження нового Державного стандарту початкової освіти, визначення особливостей реалізації та адаптації для дітей з порушеннями слуху.

3. Створення на основі визначених теоретичних засад навчально-методичного забезпечення дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху.

4. Аналіз результатів впровадження сучасного курикулуму, зокрема корекційно-розвивального складника Державного стандарту початкової освіти у спеціальних та інклюзивних навчальних закладах.

5. Моніторинг впровадження результатів НДР.

Відповідно до технічного завдання на I етапі виконання НДР (2018 р.):

– на основі системно-теоретичного аналізу сучасних науково-методичних підходів організації освітнього середовища визначено та науково обґрунтовано тенденції розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі і дітей з порушеннями слуху в Україні, а саме:

- створення умов для реалізації гуманістичної політики щодо забезпечення особам з порушеннями слуху конституційних прав та всіх прав, задекларованих у міжнародних документах, ратифікованих нашою державою, у сфері освіти й соціального захисту;
- трансформація чинної системи спеціальної освіти через розширення її функцій та удосконалення структури для забезпечення доступної та якісної освіти впродовж життя;
- поширення практики інклюзивного навчання, що забезпечує соціальну інтеграцію осіб з порушеннями слуху (не в якості альтернативної системи освіти, а як одного з ефективних напрямів залучення учнів з особливими освітніми потребами, їх соціонавчального інтегрування);

- модернізація системи навчання дітей з порушеннями слуху дошкільного та молодшого шкільного віку шляхом впровадження інноваційних технологічних комплексів для забезпечення максимально можливого особистісного розвитку дітей цієї категорії, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей;

- поширення підтримувального навчання як концептуального підходу, що має місце в умовах запровадження парадигми особистісно орієнтованого та компетентнісного навчання, й реалізується у процесі застосування новітніх технологій викладання та супроводу в навчальному процесі, орієнтованих на індивідуалізацію та специфічні потреби учнів;

- якісна реорганізація компетентнісно орієнтованої фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, підвищення професіоналізму педагогів та освітніх менеджерів; обґрунтування критеріїв добору педагогічних працівників, що має забезпечити новий статус та фаховий рівень кадрів в освітній сфері, їх особисту відповідальність за знання і компетентності учнів;

- визначено та обґрунтовано основні принципи, що мають бути забезпечені та реалізовані в організації освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху дошкільного та молодшого шкільного віку, враховуючи специфіку теперішнього етапу освітніх трансформацій:

- загальної доступності до якісної освіти для дітей з порушеннями слуху на всіх рівнях; відкритості системи освіти для осіб з порушеннями слуху; суспільно-державного та інтегрованого характеру освіти осіб з порушеннями слуху, що передбачає кооперування зусиль всіх учасників процесу, а також органічне поєднання централізованого управління та творчо-самобутнього розвитку на місцях; випереджувальної інноваційної стратегії управління, що базується на міжвідомчій взаємодії структур різних рівнів; самоорганізації, що визначає нелінійний характер змін в системі освіти осіб з порушеннями слуху та поєднується зі специфічними тенденціями розвитку її структури, відсутність упереджень та заборон щодо будь-яких її форм; природовідповідності розвитку дитини та самоцінності людини, незалежно від ступеня порушення розвитку; взаємодії у визначенні змісту, форм і методів навчання, виховання і розвитку дітей з порушеннями слуху дошкільного та молодшого шкільного віку, що передбачає гармонізацію та взаємодоповнення різноманітних підходів, як традиційних, так і

інноваційних, у різних дотичних галузях (психології, медицині, соціології, лінгвістиці, цифрових технологій тощо).

Освітня практика має бути зорієнтована на визначення індивідуальної освітньої траєкторії дитини з порушеннями слуху, потрібно застосувати деталізовані механізми поетапної розробки індивідуальних програм/навчальних планів, адаптації/модифікації навчального матеріалу, різні варіанти оцінювання тощо;

- з'ясовано, що організація якісного освітнього процесу дітей з порушеннями слуху дошкільного та молодшого шкільного віку можлива лише за ефективного застосування певного комплексу технологій, які враховують специфіку особливих освітніх потреб учнів, а також соціальних детермінант, що забезпечують продуктивну взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу. Визначено та обґрунтовано 5 умовних груп взаємозумовлених та взаємопроникних напрямів технологізації в освіті дітей з порушеннями слуху: технології освітнього менеджменту/управлінські технології; технології співпраці; технології сервісної підтримки; технології асистування / «тьюторської» підтримки; технології викладання; технології соціокультурних трансформацій. Зокрема:

- технології освітнього менеджменту / управлінські технології мають забезпечувати: ефективне регулювання освіти осіб з порушеннями слуху по всій вертикалі та горизонталі (у спеціальних закладах освіти, у загальноосвітніх закладах, де практикується інклюзивне навчання та ін.);

- технології співпраці: управління розширеним колом суб'єктів, долучених до цього процесу; взаємодію установ та закладів, які надають освітні та інші послуги дітям з порушеннями слуху та їхнім родинам; створення соціальної мережі, яка підтримуватиме перехід дітей від освітнього інтегрування в соціальну інклюзію;

- технології сервісної підтримки: наразі спектр різноманітних послуг для задоволення особливих освітніх потреб дітей дошкільного та молодшого шкільного віку значно розширився і продовжує розгалужуватись у розмаїтті їх форм. Ці технології мають забезпечити дієвість, ефективність та наступність цих послуг незалежно від місця проживання та навчання дитини, родини й тих суб'єктів, які надають ці послуги;

- технології викладання: йдеться про суто практичний (методичний, дидактичний тощо) аспект викладацької діяльності педагогів. Ці технології спрямовані на забезпечення досягнен-

ня максимально можливих академічних/соціальних результатів, розвитку та самореалізації кожної дитини, зважаючи на весь різноманітний спектр індивідуальних потреб контингенту учнів з порушеннями слуху;

- технології соціокультурних трансформацій покликані забезпечити якісні трансформації спільноти в контексті нової освітньої парадигми та її ключових цінностей і принципів (на мікрорівні групи/класу, закладу освіти, малої громади і зрештою на макрорівні — суспільства загалом). Ідеться про зміну ставлення, норм поведінки тощо.

Урахування взаємовпливу згаданих вище підходів та принципів дає змогу визначити чіткий алгоритм реалізації ефективних освітніх практик для дітей з порушеннями слуху дошкільного та молодшого шкільного віку в належно створеному освітньому середовищі, надає їм логічності, цілісності та безперервності, сприяючи таким чином досягненню головної мети — залучення кожної дитини в освітню систему та здобуття ключових життєво необхідних компетентностей;

- розроблено алгоритм проектування педагогічної діяльності в освітньому закладі, де навчаються учні з порушеннями слуху молодшого шкільного віку; деталізовано організаційні аспекти диференційованого викладання, задоволення особливих освітніх потреб дітей з порушеннями слуху; визначено та деталізовано педагогічні стратегії, що забезпечують більшу індивідуалізацію навчально-виховного процесу для дитини з порушеннями слуху; окреслено особливості реалізації командного підходу й технологій співпраці в системі «освітні структури — дитина з порушеннями слуху — сім'я дитини — соціальні та медичні структури» в рамках сучасного нормативно-законодавчого поля для забезпечення системності й наступності в наданні освітніх та інших послуг таким учням.

У процесі розроблення навчально-методичного забезпечення дошкільної та початкової освіти дітей з порушеннями слуху було враховано зазначені вище підходи та принципи.

На II та III етапах виконання наукового дослідження (2019-2020 рр.) продовжено дослідження за визначеними на I етапі напрямками:

- *дошкільна освіта*. Виявлено сучасні європейські принципи організації освітнього середовища дітей з порушеннями слуху дошкільного віку. Серед них: раннє виявлення порушення, раннє слухопротезування високотехнологічними слуховими імплантами або кохлеарними імплан-

тами, бінауральне слухопротезування, ранній початок педагогічної допомоги, впровадження родиноцентрованих програм раннього втручання, міждисциплінарний підхід в організації підтримки, варіативність методичних підходів. Впровадження зазначених принципів розширює можливості своєчасного діагностування порушень слуху, раннього втручання, вибору освітнього та соціально-культурного шляху дитини з порушенням слуху з урахуванням її сильних сторін, реалізацію запитів та мовно-культурних традицій родини з максимальним використанням ресурсу держави та родини. На цій основі подальшого розвитку набули критерії оцінки відповідності організації підтримки дітей з порушеннями слуху та їхніх родин сучасним світовим стандартам.

Описано сучасні стратегії корекційно-розвивального впливу на слухомовленнєвий розвиток дітей з порушеннями слуху. Розроблено етапність (діагностичний, корекційно-відновлювальний, корекційно-розвивальний етапи) та зміст допомоги дитині з порушенням слуху в її слухомовленнєвому розвитку.

Набули подальшого розвитку вітчизняні підходи концепції раннього втручання щодо дітей з порушеннями слуху. Описано форми реалізації програм раннього втручання щодо дітей з порушеннями слуху та їхніх родин.

Згідно з біопсихосоціальною моделлю розуміння порушення слуху та його наслідків удосконалено зміст мовленнєвого освітнього складника для дошкільників з порушенням слуху за напрямками: комунікація, взаємодія, мовлення, вимова, ритм та інтонаційне оформлення.

У навчально-методичних посібниках деталізовано ефективну реалізацію означених підходів у спеціальних та інклюзивних умовах навчання; технології, методи, методики, форми роботи, вправи та умови забезпечення якісної дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху, а також представлено орієнтовний зміст дошкільної підготовки за основними напрямками;

- *початкова освіта*. У низці навчально-методичних розробок, що їх наведено у планових виданнях (корекційно-розвивальні програми, методичні рекомендації, навчально-методичні посібники для педагогів та батьків), подальшого розвитку набули підходи організації та здійснення оцінювання й визначення потреб дітей з порушеннями слуху, створення універсального освітнього середовища (як у спеціальних загальноосвітніх закладах, так і в інклюзивних групах/

класах), забезпечення належної підтримки та супроводу, соціального інтегрування учнів глухих та зі зниженим слухом.

Удосконалено послідовну етапність, алгоритмізацію планування навчального процесу, вибудовування ефективного викладання, добору стратегій і тактик в організації навчальної діяльності учнів з порушеннями слуху, застосування диференціації навчання та належних адаптацій, забезпечення ефективної взаємодії всіх учасників освітнього процесу (фахівців ІРЦ, батьків та ін.).

Розроблено та впроваджено сучасні Програми з корекційно-розвиткової роботи, що окреслюють рекомендовані підходи до планування й організації комплексу корекційно-розвиткових послуг з розвитку слухового сприймання та формування вимови для подолання труднощів і гармонійного розвитку дитини з порушеннями слуху на першому рівні шкільної освіти відповідно до її вікових та індивідуальних особливостей розвитку і потреб, формування загальнолюдських цінностей, підтримки життєвого оптимізму, розвитку самостійності, творчості та допитливості. Програма «Розвиток слухового сприймання та формування вимови» розрахована на дітей, для яких збережений слух є чи може бути (за умови спеціальної підтримки) основою («комунікаційним» каналом) для сприймання мовлення та формування вимови. Програма «Розвиток слухозоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови» розрахована на дітей, для яких збережений слух не є основою («комунікаційним» каналом) для сприймання мовлення та формування вимови, у тому числі й за умови спеціальної підтримки.

Розроблено та апробовано дієві інструменти оцінювання учнів з порушеннями слуху, що сприяють індивідуальному прогресу та плануванню. Так, адаптації щодо змісту оцінювання стосуються часу, відведеного для реалізації оцінювання; середовища/місця проведення оцінювання; способів сприйняття завдань учнями; форм оцінювання — усної чи письмової; використання спеціалізованого обладнання тощо.

Здійснено розроблення партнерської моделі взаємодії між фахівцями та батьками учня з порушенням слуху, за якої сім'я — основний агент впливу на слухомовленнєвий розвиток дитини з порушенням слуху, думка та запити батьків мають провідне значення, фахова підтримка (психологічна, інформаційна, соціальна) спрямована на родину, а не лише дитину.

Представлено умови реалізації державної політики щодо забезпечення особам з порушеннями слуху, як представникам культурно-лінгвістичної меншини, конституційних прав у сфері освіти та соціального захисту; оптимізації чинної системи освіти осіб з порушеннями слуху через розширення її функцій та структури для забезпечення доступної і якісної освіти упродовж життя; модернізації системи освіти осіб з порушеннями слуху шляхом впровадження інноваційних технологій для забезпечення максимально можливого особистісного розвитку осіб з порушеннями слуху, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, та інтеграції в соціум на основі самоактуалізації.

У ході дослідження використано такі методи: психолого-педагогічний експеримент; аналіз і порівняння міжнародних та національних нормативно-правових документів, наукових публікацій, сайтів організацій тощо з організації навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху; узагальнення науково-теоретичних та експериментальних даних; спостереження; моделювання корекційно-розвиткового процесу; методики «Відкритий мікрофон», «SWOT-аналіз», «Case study» (кейс-стаді); авторські тренінги (зокрема, «Перспективи розвитку спеціального закладу освіти» з метою визначення та обговорення перспективних новацій розвитку спеціального закладу освіти у межах освітніх реформ в Україні) тощо.

Основні результати дослідження полягають у теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці змісту та нових технологій навчання дітей з порушеннями слуху в умовах реформування освіти, що знайшло втілення у підготовці та впровадженні:

- сучасних програм з корекційно-розвивальної роботи, що окреслюють рекомендовані підходи до планування й організації комплексу корекційних послуг з розвитку слухового сприймання та формування вимови для подолання труднощів й гармонійного розвитку дитини з порушеннями слуху у початковій школі відповідно до її вікових та індивідуальних особливостей і потреб, формування загальнолюдських цінностей, життєвого оптимізму, самостійності, творчості та допитливості;
- освітньо-професійної програми підвищення кваліфікації та навчально-методичних посібників для працівників інклюзивно-ресурсних центрів, які базуються на сучасних концептуальних підходах щодо формування професійної компетентності фахівців, котрі працюють з дітьми з особливими

освітніми потребами та їхніми родинами, в контексті реалізації державної освітньої політики, зокрема концепції Нової української школи та низки міжнародних документів, насамперед Міжнародної класифікації функціонування (МКФ) (Колупаєва & Таранченко, 2020);

- методичних рекомендацій для педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху в спеціальних та інклюзивних закладах, що містять сучасні педагогічні підходи, ефективні стратегії викладання, інноваційні методики реалізації змісту освіти та оцінювання, рекомендації щодо організації освітнього середовища та специфічні прийоми, що уможливають забезпечення навчальних потреб таких учнів;

- навчально-методичних посібників для роботи з дошкільниками з порушеннями слуху, створених на основі міжнародних стандартів надання допомоги дітям з особливими освітніми потребами, впровадження яких розширює можливості своєчасного діагностування порушень слуху, раннього втручання, вибору освітнього та соціально-культурного шляху дитини з порушенням слуху з урахуванням її сильних сторін, реалізацію запитів та мовно-культурних традицій сім'ї з максимальним використанням ресурсу держави та родини. У посібнику деталізовано критерії оцінки відповідності організації підтримки дітей з порушеннями слуху та їхніх родин сучасним світовим стандартам; представлено орієнтовний зміст дошкільної підготовки за основними напрямками, технології, методи, методики, форми роботи, вправи та умови забезпечення якісної дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху;

- серії навчально-методичних посібників, що презентують науково-методичні підходи до впровадження нового Державного стандарту початкової освіти, визначення особливостей його адапта-

ції для учнів з порушеннями слуху, а також організації та здійснення оцінювання й визначення потреб учнів цієї категорії, створення універсального освітнього середовища (як у спеціальних загальноосвітніх закладах, так і в інклюзивних класах), забезпечення належної підтримки та супроводу, соціального інтегрування учнів глухих та зі знизеним слухом. Акцентовано на послідовній етапності, алгоритмізації планування освітнього процесу, вибудовуванні ефективного викладання, доборі стратегій і тактик в організації навчальної діяльності учнів з порушеннями слуху, застосуванні диференціації навчання, забезпеченні ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу (фахівцями ІРЦ, батьками та ін.);

- оригінальних підручників для школярів із порушеннями слуху з точки зору імплементації компетентнісного та особистісно орієнтованого підходу через надання відповідним адаптивним методикам визначальної ролі у процесі опанування основ галузевих наукових знань.

На позитивну оцінку заслуговують результати експериментального дослідження, яке охопило значну вибірку дітей з порушеннями слуху дошкільного та шкільного віку, що дало змогу апробувати розроблений вченими навчально-методичний інструментарій та своєчасно внести необхідні корективи з огляду на результати експериментального навчання та досвід педагогів-практиків шляхом організації співробітництва колективу науковців і педагогів експериментальних закладів.

За звітний період відповідно до тематичного плану підготовлено та впроваджено близько 20 наукових праць (86,3 друк. арк., 12-ти надано гриф МОН України), серед них: колективна монографія; 10 навчально-методичних посібників, у тому числі комплект (посібник, програма) для

системи закладів післядипломної педагогічної освіти; комплект програм з корекційно-розвивальної роботи; серія методичних рекомендацій.

Висвітлення результатів дослідження здійснювалося у процесі організації та участі вчених у різноманітних масових заходах (понад 170, з них 49 міжнародного рівня), шляхом публікацій матеріалів (близько 40 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії «Б», 5 у зарубіжних виданнях Scopus та Web of Science Core Collection), їх використання у ході підготовки та захисту дисертацій (3 докторських, 2 кандидатські) та ін.

Вагомим аспектом діяльності відділу є співпраця з МОН України, яка полягає у залученні дослідників до творчих груп з розроблення корекційно-розвиткових програм, оригінальних підручників, навчально-методичних посібників для педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, проведення нарад для директорів спеціальних закладів освіти, презентації досягнень вітчизняної науки та практичного досвіду.

Зокрема, на запит МОН України підготовлено та опубліковано:

- навчально-методичні посібники: «[Навчання дітей із порушеннями слуху](#)», рекомендований МОН України відповідно до наказу від 4 вересня 2019 р. № 1178, та «[Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток](#)», рекомендований відповідно до листа МОН України від 9 жовтня 2020 р. № 1/9-566 (Кульбіда та ін., 2019, 2020);

- підручники: «Математика» для 1 класу для дітей з особливими освітніми потребами (Н-91); «Математика» для 2 класу для дітей з особливими освітніми потребами (Н-91); «Математика» для 3 класу частина I для дітей з особливими освітніми потребами (Н-91); «Математика» для 3 класу частина II для дітей з особливими освітніми потребами (Н-91) та ін.

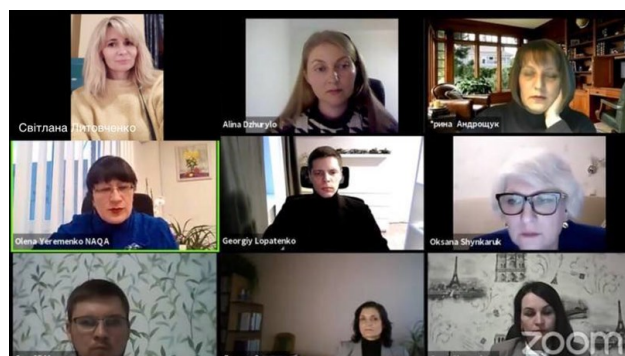
Наукові працівники відділу у складі робочої групи (лист МОН України від 23 липня 2021 р. № 1/11-5448., наказ НАПН України від 12 серпня 2021 р. № 48 о.д.) розробили нові підходи до визначення категорій (типології) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами та чітких критеріїв щодо рівнів підтримки у закладі освіти, що втілено у [методичних рекомендаціях](#) (Прохоренко та ін., 2021).

Впровадженню результатів науково-дослідної та експериментальної роботи у практику відбувалося під час курсів підвищення кваліфікації педагогів (організовано та проведено 9 сесій курсів за

Рівні надання підтримки					
	I рівень	II рівень	III рівень	IV рівень	V рівень
Хто проводить оцінку	Школа	ІПЛ	ІПЛ	ІПЛ	ІПЛ
Інклюзивний клас	✗	✓	✓	✓	✓
Кількість дітей з рівнем підтримки в класі	будь-яка	не > 3	не > 2	не > 1	не > 1
Асистент вчителя	✗	✓	✓	✓	✓
Асистент учня	✗	✗	✓	✓	✓
Додаткове фінансування корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять	✗	до 2 занять	до 4 занять	до 6 занять	до 8 занять
Закупівля обладнання	✗	на 10% загальної суми фінансової підтримки	на 20% загальної суми фінансової підтримки	на 35% загальної суми фінансової підтримки	на 35% загальної суми фінансової підтримки
ІПР	✓	✓	✓	✓	✓
ІНП	✗	✓	✓	✓	✓
Адаптація/модифікація	Підбір матеріалів, форм роботи	Адаптація змісту навчання	Адаптація змісту навчання	Модифікація або адаптація змісту навчання; Можлива зміна результатів навчання	Адаптація та/або модифікація змісту навчання; Можливе використання альтернативних методів навчання; Проведення занять з самообслуговування; Використання спеціальних методів, методів альтернативної комунікації; Альтернативного розкладу уроку

освітньо-професійними програмами «Психолого-педагогічні технології в освіті дітей з особливими освітніми потребами» (30 год.), «Технології корекційно-розвивальної роботи та навчання дітей з порушеннями слуху» (30 год.) на базі Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України); шляхом презентації наукових розробок на щорічних освітянських виставках «Сучасні заклади освіти», «Інноватика в сучасній освіті», «Освіта та кар'єра», зокрема проведено круглий стіл «[Новації у підтримці дітей з порушеннями слуху](#)», науково-методичні семінари «[Мережа підтримки дітей з порушеннями слуху](#)», «[Комплексний супровід слухопротезованих дітей з порушеннями слуху](#)».

Визнанням високого фахового рівня наукових працівників відділу є залучення до участі в експертних групах (Галузева експертна рада «01 Педагогіка» Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Експертна комісія зі спеціаль-

ної педагогіки Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», Експертна група ЕГ-01 з оцінювання ефективності діяльності наукових установ за науковим напрямом соціогуманітарних наук за спеціальністю «016 — Спеціальна освіта» та ін.); спеціалізованих вчених радах (Д 26.450.01 спеціальність 13.00.03 — корекційна педагогіка; Д 26.450.02 спеціальність 19.00.08 — спеціальна психологія в ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України); екзаменаційних комісіях закладів вищої освіти (Відкритий міжнародний Університет розвитку людини «Україна», Львівський національний університет імені Івана Франка та ін.), журі всеукраїнських конкурсів (Всеукраїнський конкурс «Учитель року», номінація «Вчитель інклюзивного класу»; щорічний Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт за напрямом «Актуальні проблеми інклюзивної освіти», Всеукраїнський конкурс «Ерудит» для учнів 12-х класів закладів освіти для дітей з порушеннями слуху та ін.).

В умовах карантинних обмежень, зумовлених пандемією COVID-19, відділ реалізував актуальні просвітницькі проекти у форматі онлайн/офлайн: «Реабілітація осіб з кохлеарними імплантами в Україні. Навчання фахівців та батьків» спільно з «Українською асоціацією носіїв кохлеарних імплантів» та за сприяння компанії «Cochlear»; «Онлайн-курс для вчителів початкової школи», створений з метою ознайомлення педагогів з новим Державним стандартом початкової освіти та методиками компетентнісного навчання Студії онлайн-освіти «Education Era» (наказ МОН України від 15 січня 2018 р. № 36); серія публікацій актуальних методичних матеріалів, відео заходів, презентацій на сайті Інституту та сторінках у соціальних мережах тощо.

Наукові працівники відділу взяли активну участь у спільних проектах Благодійного фонду Порошенка, Фонду «Відродження», ЮНІСЕФ,

Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України з розроблення основ інклюзивного навчання, що втілено у навчально-методичному посібнику «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів» (Порошенко, 2018).

Значну увагу приділено впровадженню (Литовченко, 2020). Об'єкти упровадження (всього — 134):

- заклади дошкільної освіти для дітей з порушеннями слуху (заклади компенсаторного типу, спеціальні групи, інклюзивні групи) — 26 (Дошкільний навчальний заклад компенсуючого типу № 582 м. Києва, Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр № 1 (дошкільне відділення) та ін.);
- заклади загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху (спеціальні школи, навчально-реабілітаційні центри, спеціальні та інклюзивні класи) — 53 (Комунальний заклад «Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр «РОДИНА», Комунальний заклад ЛОР «Підкаміньська спеціальна школа І-ІІІ ступенів з поглибленою професійною підготовкою», Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа № 33, Комунальний навчальний заклад «Житомирська спеціальна школа № 2» Житомирської обласної ради та ін.);
- заклади вищої освіти — 12 (Київський університет імені Бориса Грінченка (Інститут людини), Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка та ін.);
- інститути післядипломної освіти педагогічних кадрів (ІППО) — 13 (Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів (Центр підтримки інклюзивної освіти) та ін.);

- інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), Ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти — 24 (Хмельницький інклюзивно-ресурсний центр № 1, Інклюзивно-ресурсний центр № 3 м. Києва та ін.);
- реабілітаційні центри — 3 (Центр слухової реабілітації «АВРОРА»);
- громадські організації — 3 («Українське товариство глухих» (УТОГ), «Об'єднання нечуючих педагогів» (ОНП), «Українська асоціація носіїв кохлеарних імплантів»).

Результати наукового дослідження регулярно розміщуються на офіційних сайтах [МОН України](#), [Інституту модернізації змісту освіти](#), [Електронної бібліотеки НАПН України](#), [Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України](#) (Facebook-сторінках [Інституту](#) та [відділу освіти дітей з порушеннями слуху](#)); сайтах і сторінках у соцмережі «Facebook» експериментальних закладів та організацій-партнерів: [Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1](#), [Комунального закладу «Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр «РОДИНА»](#), [Комунального закладу ЛОР «Підкамінська спеціальна школа I-II ступенів з поглибленою професійною підготовкою»](#), [Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33](#), [Комунального навчального закладу «Житомирська спеціальна школа № 2» Житомирської обласної ради](#), [Інклюзивно-ресурсного центру № 3 Деснянського району м. Києва](#) та ін.; [Національної освітньої платформи «Всеосвіта»](#), [Студії онлайн-освіти «Education Era»](#) тощо.

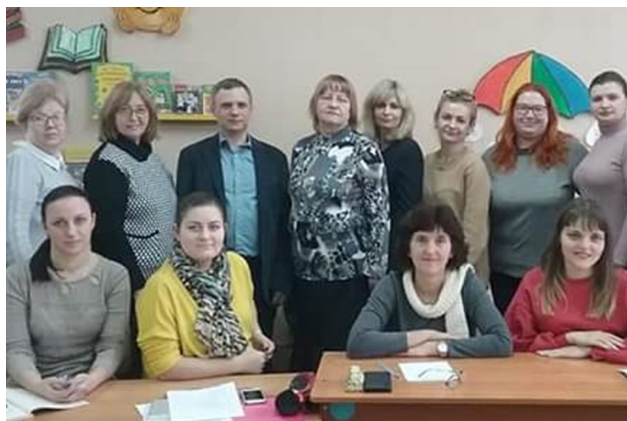
Міжнародна співпраця: між відділом та Спеціальним навчально-виховним центром для дітей та молоді з вадами слуху імені Івана Павла II (Люблін, Польща) укладено Угоду про співпрацю, продовжується вивчення системи навчання та виховання осіб з вадами слуху у Польщі (підготовлено дисертаційне дослідження «Розвиток системи спеціальної освіти в Україні та

Польщі (XIX — початок XXI століття)» 2021 р.); науковці відділу підтримують професійне співробітництво із колегами з Університету Альберти та Університету Грента МакЮена (Канада), беруть активну участь у міжнародних проєктах, зокрема за організації ЮНІСЕФ («Інклюзивно-ресурсні центри: тренінг для тренерів», «Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини для забезпечення якісної участі в освітньому процесі», 2018 р.), Норвезької асоціації місцевих регіональних влад за фінансової підтримки МЗС Норвегії («Підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища», 2018-2019 рр.), UNDP Ukraine / ПРООН в Україні спільно з ГО «Фонд Розвитку Маріуполя» («Рівні можливості для всіх», 2018-2019 рр.) тощо.

Вчених відділу нагороджено Почесними грамотами Інституту, НАПН України, Департаменту освіти і науки Виконавчого органу Київської міської ради; Подяками «Об'єднання нечуючих педагогів» (ОНП) та ін.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його теоретичні положення, результати, висновки та практичні рекомендації використано у створенні корекційно-розвивальних програм, методичних рекомендацій, серії навчально-методичних посібників, у яких представлено сучасні підходи до організації комплексного супроводу дітей з порушеннями слуху в спеціальних та інклюзивних закладах, методи та технології корекційно-розвивальної роботи з такими дітьми та підтримки батьків.

Основні положення, розроблені в ході дослідження, покладено в основу змісту підвищення кваліфікації педагогів, які працюють з дітьми з порушеннями слуху, та представлено під час викладання на курсах Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Водночас перед науковими працівниками відділу постає низка нових завдань: розроблення матеріалів для реалізації послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху та комплексного супроводу дітей з кохлеарними імплантами, зважаючи на актуальність проблем, участь у відповідних робочих групах, просвітницьких проєктах, підготовка методичних та інформаційних матеріалів; зважаючи на досвід участі співробітників відділу у міжнародних проєктах популяризація та апробація результатів досліджень шляхом публікації у міжнародних виданнях, що індексуються у наукометричних базах даних, засобах масової інформації тощо.

Сьогодні вчені відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України працюють над темою «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху»; саме в межах нової теми знайшли своє продовження теоретичні та практичні розробки попередніх досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Засенко, В.В., & Прохоренко, Л.І. (2020). «Особливі діти» в умовах особливого навчального року: наукова доповідь на веб-конференції «Учені НАПН України — українським вчителям», 27 серпня 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-4>
- Колупаєва, А., & Таранченко, О. (2020). Освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації працівників інклюзивно-ресурсних центрів. *Особлива дитина: навчання і виховання*, (90). <https://doi.org/10.33189/ectu.v1i90.13>
- Кремень, В.Г. (2021). Освіта дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх безперервного розвитку : наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-1>
- Кульбіда, С., Литовченко, С., Жук, В., Таранченко, О., Федоренко, О., & Литвинова, В. (2019). *Навчання дітей із порушеннями слуху : навчально-методичний посібник*. Харків: Ранок. <https://lib.iitta.gov.ua/719471/>
- Кульбіда, С.В., Литовченко, С.В., Жук, В.В., & Литвинова, В.В. (2020). *Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток : навчально-методичний посібник*. Харків: Ранок. <https://bit.ly/3PkhzJ4>
- Литовченко, С.В. (2020). Перспективи розвитку спеціального закладу освіти (за матеріалами обговорення із педагогами). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, (4), 136-143. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2020.224183>
- Порошенко, М.А. (ред.). (2018). *Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник*. Київ. <https://lib.iitta.gov.ua/713131/>
- Прохоренко, Л.І. (2019). Науково-психологічний супровід в освіті дітей з особливими потребами : наукова доповідь на загальних зборах НАПН України 17 грудня 2019 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 1(1). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2019-1-1-1-5>
- Прохоренко, Л.І., & Орлов, О.В. (2021). Діти з особливими потребами в умовах кризових викликів: навчання і супровід : наукова доповідь на вебконференції «Учені НАПН України — українським учителям», 25 серпня 2021 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-11>
- Прохоренко, Л.І., Ярмола, Н.А., Набоченко, О.О., Данілавічюте, Е.А., Ільяна, В.М., Костенко, Т.М., Чеботарьова, О.В., Литовченко, С.В., Бабяк, О.О., Недозим, І.В., Омельченко, І.М., Блеч, Г.О., Трикоз, С.В., Гладченко, І.В., Трофименко, Л.І., Рібцун, Ю.В., Мартинюк, З.С., Довгопола, К.С., Жук, В.В., Грибань, Г.В., & Курінна, В.Р. (уклад.). (2021). *Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі*. Київ: Інститут спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. <https://bit.ly/3mzL8sZ>

ON THE RESULTS OF THE STUDY ON THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS UNDER THE EDUCATION MODERNISATION, PERFORMED AT THE MYKOLA YARMACHENKO INSTITUTE OF SPECIAL EDUCATION AND PSYCHOLOGY OF NAES OF UKRAINE DURING 2018-2020

Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, February 17, 2022

Svitlana Lytovchenko

DSc in Pedagogy, Senior Researcher, Head of the Department of Education of Children with Hearing Impairments, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The report presents the results of a study on theoretical and methodological principles of teaching children with hearing impairments under the education modernisation, performed by the researchers of the Department of Education of Children with Hearing Impairments of the Mykola Yarmachenko Institute of Special*

Education and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine during 2018-2020. The main results are the theoretical justification, development and experimental testing of the content and new technologies for teaching children with hearing impairments, in particular: pedagogical strategies that provide greater individualisation of the educational process for children with hearing impairments; a set of technologies that take into account the specifics of special educational needs of students, as well as social determinants, ensure productive interaction of all subjects of the educational process; detailing the organisational aspects of differentiated teaching, meeting the special educational needs of children with hearing impairments; specifics of the team approach and cooperation technologies; effective assessment tools for students with hearing impairments that promote individual progress and planning; strategies of corrective and developmental impact on the speech development of children with hearing impairments. During the reporting period, following the thematic plan, about 20 scientific works were prepared and implemented, among them: a collective monograph; ten teaching aids, including a set (manual and program) for the in-service teacher training system; a set of programs for correctional and developmental work; a series of guidelines.

Keywords: *children with special educational needs; children with hearing impairments; technologies for teaching children with hearing impairments; correctional and developmental support; Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of NAES of Ukraine.*

Дата публікації: 30 травня 2022 р.